

<https://www.mfa.gov.cn/chn//pds/ziliaozt/ywzt/2355/2368/2370/t11141.html> .

3. Су Сяюй (苏晓宇). Розвиток і перспективи військової стратегії США в Центральній Азії (美国与中亚军事战略的发展与前景). Пекін, 2016. С.79-81.URL:

<https://books.google.com.ua/books?id=5K58DwAAQBAJ&pg=PT96&lpg=PT99> .

Секція 2. Апологія історії: від давніх часів до сучасності

Гакало Анастасія

ШКУРИ/ОПУДАЛА ТВАРИН В ПОХОВАЛЬНОМУ ОБРЯДІ КУЛЬТУР БРОНЗОВОГО ВІКУ НАДЧОРНОМОР'Я

Стаття актуалізує увагу до такого цікавого елементу похованого ритуалу культур бронзового віку Північного Причорномор'я, як череп з кінцівками свійських тварин. Подано загальну характеристику і можливі семіотичні інтерпретації цих об'єктів.

Ключові слова: *бронзовий вік, Надчорномор'я, курганні культури, поховальний обряд, шкури/опудала тварин.*

The article highlights such an interesting element of the burial rite of the Bronze Age cultures in the over Black Sea region as a skull with limbs of domestic animals. General information and possible semiotic interpretations of these objects are given.

Keywords: *Bronze Age, Black Sea region, kurgan cultures, funeral rite, animals' stuffed skins.*

Бронзовий вік особлива епоха в розвитку пізньопервісних народів, яка охоплювала в основному III-II тисячоліття до Р.Х. Терени півдня східної Європи в цей період були заселені різними скотарськими народами, які у науковців асоціюються з певними археологічними культурами. Найбільш відомими з них в Північному Надчорномор'ї були культури ямної, катакомбної, бабинської і зрубної культурних областей. Ці археологічні утворення, нехай і різною мірою, репрезентовані наступними основними типами пам'яток – могильниками, поселеннями, скарбами і випадковими знахідками. Об'єктивно, найбільше і найкраще дослідженими для названих культурних утворень є поховальні пам'ятки, кількість яких вимірюється тисячами. Загалом поховальні пам'ятки курганних культур бронзового віку є добре дослідженими. Натомість в величезному розмаїтті обрядових характеристик і комплексів виділяють окремі ритуальні об'єкти, які досі не знайшли всебічного дослідження і пояснення. Одним з таких цікавих об'єктів виступають рештки свійських тварин, що присутні в поховальних комплексах хронологічно послідовних культурних утворень середнього і пізнього бронзового віків – катакомбної, бабинської і зрубної культур. В археологічних комплексах ці

рештки представлені своєрідним набором кісток – черепом і чотирма обрубаними в колінах кінцівками тварини. Зрідка до цього набору входять хвостові хребці.

Тривалий час розглядуваний набір кісток перебував поза належною увагою науковців. Лише у 80-х роках ХХ ст. побачила світ праця М. П. Грязнова, в якій автор, посилаючись на етнографічні паралелі, пов'язав подібні об'єкти з жертвоприносинами та припустив, що у своїй первинній іпостасі археологізований череп з кістками ніг являв собою шкуру тварини [2, 80-81]. Надалі в науковій літературі за цими об'єктами закріпилася назва «шкура/опудала тварини». Місце шкур у похованнях курганних культур неоднакове. Розмаїття цих варіантів зумовлено щонайменше двома чинниками, першим з яких є особливості конструкції поховальних споруд у трьох названих археологічних культурах, а другим – варіативність розміщення шкур у поховальній практиці певної археологічної культури. Крім того, в рамках однієї культурної традиції існувала не єдино можлива стандартна позиція, а мали місце варіації.

В катакомбній культурі поховальна споруда являє собою доволі складну конструкцію, що включає вхідну шахту і камеру, в якій перебуває небіжчик. В катакомбах шкура здебільшого розміщаються в шахті, тобто окремо від небіжчика. Значно рідше череп з ногами трапляється в камері, але й тут він розміщений не біля небіжчика, де зазвичай локалізується поховальне придане, а на певній відстані від нього [5, 10]. Деякі з культур катакомбної області не мають у похованнях кісток черепа та ніг тварин, наприклад інгульська культура. Бабинська (дніпро-донська) і зрубна культури багато в чому схожі між собою на рівні поховального обряду, що зумовило їхню не відокремленість від часу відкриттів В. О. Городцова аж до середини 1970-х років. У бабинських і зрубних могилах, представлених ямами, до яких іноді вміщено дерев'яні рами або кам'яні скрині, шкура тварин трапляються переважно поза межами самої камери – між стінками рами/зрубу і ями, на перекритті могил, біля краю могили тощо; у випадках, коли шкура знаходиться в ямі разом з небіжчиком, її розміщено сепаратно від померлого, скажімо в його ногах або куті могили [6, 224].

Щодо форми об'єкта, який називають «шкурою тварини», то названі культури бронзового віку демонструють як схожі тенденції, так і певні відмінності. Катакомбна традиція дає єдиний варіант, коли череп тварини лежить на укладених купкою кінцівках. Дніпро-донська бабинська культура демонструє як щойно описану форму об'єкта, так і варіант, коли ноги попарно укладені за черепом. Зрубна культура, окрім відомого від катакомбного періоду способу розміщення кісток, має свій, нехай і не розповсюджений, варіант, коли кістки ніг фіксуються по чотирьох кутах могильної споруди, а череп – між парою передніх ніг, який можна тлумачити як розіп'яту шкуру.

Попри те, що протягом бронзового віку зі змінами культур суттєво змінювалися їхні поховальні обряди, конструкції могил, положення небіжчика, поховальний супровід тощо, такий елемент ритуалу, як шкура тварини, зберігався і переходив від епохи до епохи. Ця обставина переконливо засвідчує, що даний атрибут виконував важливу й обов'язкову роль в системі поховальної обрядовості, а відтак – в релігійних уявленнях скотарів бронзового віку про смерть і потойбічний світ.

Існує декілька варіантів тлумачення шкур/опудал тварин у похованнях. Доволі поширеною є інтерпретація їх в якості жертвоприносин [2,81], а також напутньої м'ясної їжі [4, 56]. Археологічний контекст, а саме переважне розміщення об'єкта поза межами поховальної камери (катакомби, дерев'яної рами-зрубу, кам'яної скрині, простої ями), тобто ізольовано від небіжчика, натякає на те, що голова з ногами не могли виступати за напутню їжу. На користь цього також свідчать випадки локалізації шкур/опудал тварин навіть на відстані від могили – на під курганному майданчику чи в насипу. До речі, доволі часто, при супроводі могили комплектом «голова + ноги», небіжчик був забезпечений реальною м'ясною напутньою їжею, яка розміщується безпосередньо перед ним і представлена більш придатними для споживання частинами туші (грудинка, куприк тощо), іноді навіть у супроводі металевго ножа. Особливу увагу звернемо на ті підходи, згідно з якими шкура/опудало тлумачиться в якості тварини-психопомпа – тобто супутника або провідника померлого в потойбіччя або в якості тварини, що везе небіжчика до іншого світу [1, 103-105; 7, 264; 9, 36]. Тяглова функція тварини підтверджується наявністю в окремих катакомбних похованнях колісного транспорту, до якого приурочене розміщення самих шкур/опудал [8, 117-118].

Важливою для розуміння і пояснення досліджуваних ритуальних об'єктів може бути індоевропейська міфологія, зокрема такі відомі джерела, до яких зазвичай звертаються науковці, як арійські Ригведа та Атхарваведа та іранська Авеста. Вони нерідко розкривають зміст і сутність ритуалів, сліди яких фіксуються археологічними знахідками. Важливим також є наявність тварин, що виконують різні функції, а саме захисні [4, 31], транспортні [8, 117-118] або у якості провідника до потойбічного світу [3, 100].

Завершуючи, звернемо увагу на перспективність даного дослідження, оскільки, окрім порушених аспектів, ми виходимо на низку важливих проблем, пов'язаних з генетичною спорідненістю хронологічно послідовних культур бронзового віку, питаннями господарства тощо.

Список використаних Джерел і літератури:

1. Гей А. Н. О некоторых символических моментах погребальной обрядности степных скотоводов Предкавказья в эпоху бронзы. Погребальный обряд. Реконструкция и интерпретация древних

- идеологических представлений. Москва: Восточная литература, 1999. С.78-113.
2. Грязнов М. П. Бык в обрядах и культах древних скотоводов, Проблемы археологии Евразии и Северной Америки, Москва, 1977. С. 80-88.
 3. Кияшко А. В. О восточных пределах распространения раннекатакомбного обряда на территории Волго-Донского междуречья. Материалы по археологии Волго-Донских степей: Сб. науч. статей. Волгоград, 2001. Вып. 1. С. 93 – 109.
 4. Ковалева И. Ф. Социальная и духовная культура племен бронзового века (по материалам левобережной Украины). Днепропетровск: ДГУ, 1989. 89 с.
 5. Литвиненко Р. А. Об одной параллели в погребальном обряде скотоводческих племен эпохи бронзы Днепро-Донецкого региона Р. А. Литвиненко Матеріали доповідей вузівської наукової конференції професорсько-викладацького складу по результатах науково-дослідної роботи. Історичні науки, політологія: в 2-х кн. Донецьк: Вид-во Донецьк. ун-ту, 1997. Кн. I. С. 10-13.
 6. Литвиненко Р. А. Опыт выявления пространственно-семантических структур в погребальном обряде культуры Бабино Структурно-семиотические исследования в археологии. Т. 3. Донецк: Изд-во Дон. ун-та, 2006. С. 215-236.
 7. Литвиненко Р. О. Північ у поховальній обрядовості людності дніпро-донської бабинської культури Проблеми дослідження пам'яток археології Східної України: матер. III Луганської міжнародної історико-археологічної конференції. Луганськ, 2012. С. 262-271.
 8. Смирнов А. М. Курганы и катакомбы эпохи бронзы на Северском Донце. Москва, 1996. 181 с.
 9. Чмыхов Н. А. Опыт реконструкции смысла погребального обряда древнего населения Украины. Духовная культура древнего населения Украины: Тез. докл. конфер. Киев, 1989. С. 36-37.

Сухар Ірина

СТАВЛЕННЯ ДО ВАГІТНОСТІ ЖІНКИ В СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ЄВРОПІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ІСТОРИЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

У роботі проведено дослідження становища жінки в традиційному суспільстві. Статус жінки змінювався протягом усієї історії людства. У період Середньовіччя жінка виходить із тіні пасивного соціального існування. Цьому сприяло народження спадкоємця, що підвищувало статус жінки в суспільстві.

Ключові слова: жінка, Середньовіччя, суспільство, вагітність.

The paper studies the position of a woman in a traditional society. The status of a woman has changed throughout the history of mankind. In the Middle Ages a woman emerges from the shadow of passive social existence. This was facilitated by the birth of the heir, which raised the status of a woman in society.